

Balla János Sch. P.: Úrnapja

kialakulása, néhány érdekes magyar szokás a középkorból

*Úrnak végvacsorájára
és az ő áldozatára
keresztyén népek, jöjjetek,
hogy erős legyen hitetek.*

(Részlet a Bárány király lakomájához című húsvéti himnusból)

Az egyház a nagyheti gyász miatt nem ünnepelhette meg méltóképpen az Utolsó Vacsora nagy titkát, vagyis az Eucharisztia alapítását. Csütörtök viszont az ősidőktől kezdve az Oltárszentség emlékezetére rendelt nap volt a keresztyének számára, azonban hivatalos ünnepnap-pal sokáig adós volt az egyház. Erre emlékeztet bennünket Szent Julianna (†1258), egy lüttichi apáca látomása a XIII. századból: látta a teliholdat, amiből hiányzott egy darab. A látomás megfejtése szerint a hold jelképezi az egyházi évet, hiányzó darabja pedig az Oltárszentség ünnepe. Ez a kép nagy hatást gyakorolt Pantaleon Jakab lüttichi papra, aki később IV. Orbán pápa (†1264) néven lett Szent Péter utódja. Az ő pontifikátusa alatt történt a híres bolsenai mise: a pápa éppen Orvietóban nyaralt, amikor értesítették, hogy Bolsena városában misézés közben az egyik pap véletlenül feldöntötte a kelyhet, s a korpóralén nem bor-, hanem vérfolt volt látható. (A korpóralét azóta ereklyeként őrzik az orvietói székesegyházban.) Ezt a csodát a nagy festő, Raffaello is megörökítette a vatikáni stanzák egyikén.

Raffaello: Bolsenai mise (részlet, 1513)

Orbán pápa ennek hatására az egész egyházban elrendelte az úrnapijának megünneplését. Mint ismeretes, ő volt az, akinek a megbízásából írta meg Aquinói Szent Tamás a liturgikus szövegeket és a szentmise szekvenciáját, a *Lauda Sion*-t (magyarul *Dicsérd, Sion, Megváltódat*). Az egyházdoktor nevéhez fűződik még számos alkotás, többek között a *Pange Lingua*, a *Sacris Solemnis* és a *Verbum supernum*, amelyek a középkori himnuszoköltészet legfényesebb alkotásai közé tartoznak.

Az egyház a legnagyobb pompával ülte meg ezt az ünnepet: elsőrendű ünnep a legfényesebb istentisztelettel, körmenet és nyolcad. A templomokat és az oltárokat a nyolcad alatt a legpompásabb virágdíszekkel ékesítették a hívek. Szinte verseny folyt a városokban és falvakban, hogy a házakat és utcákat – különösképpen a körmenet útján – illő módon feldíszítsék. A nyolcad alatt mindennap kitették az Oltáriszentséget és ünnepélyes nagymisét mondtak, mint magán az ünnepnapon. Esténként a feldíszített templomban a kitett szentség előtt imádságokat végeztek és a végén mindig szentségi áldásban részesültek a hívők. Sok helyen szokásban volt, hogy a nyolcadban – úgy, mint az ünnepnapon – kisebb ünnepélyességgel ugyan, de körmenetet tartanak. Maga a körmenet az ünnep bevezetése után hamar általánossá vált. Megközelítőleg a XIV. században terjedt el német területeken, hogy a körmenet útvonalán négy oltárt készítettek, amelyek állomáshelyként szolgáltak. Mit történt itt pontosan? Elénekeltek a négy evangélium kezdetét és a hívek áldást kaptak a szentséggel. Ezt a szokást 1820-ban Róma jóváhagyta, a szertartáskönyvben viszont rögzítették, hogy a körmenetnél csak egyszer adható áldás.

IV. Orbán pápa térdel a csodás korpóralé előtt

Hazánkban úrnapija megünneplése igen gyorsan és hamar elterjedt. Kibontakozásában nagy szerepe lehetett a vallón kereskedőknek és az erdélyi szászok rajnai kapcsolatának. Korán kialakulnak az ún. Krisztus Teste-társulatok, amelyek lehetnek papi és világi közösségek is. Szinte az ország egész területén találunk belőlük: Bazin, Besztercebánya, Buda, Eger, Kassa, Körmöcbánya, Magyaróvár, Pest, Pozsony, Pozsonyszentgyörgy, Sopron és még folytathat-

nánk a sort. E szerveződések célja Krisztus testének tisztelete. A tagok a szentség tiszteletére minden csütörtökön énekes nagymisén vettek részt. Különösen szép szokás volt, hogy a tagok gondoskodtak arról, hogy közülük senki se távozzék ebből az életből az oltáriszentség vétele nélkül. A társulatok különleges kegyeleti szokása volt még, hogy a város szegényeit és idegeit is ők temették el.

Az úrnapi kultusz nemcsak az egyszerű hívők világát határozta meg, hanem a társadalmi hierarchiában magasabban elhelyezkedők vallásos életét is. Ezekből is magasan kiemelkedik a királyi udvar hagyományvilága, amelyet igen sok magyarországi hagyomány is tarkított. Szamota István *Régi utazások* (1891) című művében idézi Daniero Tamás modenai követ leírását az 1501-ben történt budai úrnapijáról. II. Ulászló király (†1516) uralkodását már jócskán beárnyékolta a török veszély. Az uralkodó részvételével megtartott körmenet egyik legnagyobb látványossága egy bizonyos jóslat megjelenítése volt, ami szerint a „*mohamedán hitnek csak akkor lesz vége, ha Mohamed koporsója szétromboltatik. Ezt a következőképpen adták elő: Mohamed mecsetjét házunk előtt állították föl, a mecsetben a koporsó függött, melyet a szultán és számos pasa vett körül. Midőn őfelsége és a körmenet a mecset elé ért, óriási tűzsugár sújtott le a koporsóra és ezt, valamint a körülálló törökök nagy részét lángba borította. Ami pedig el nem égett, azt a magyarok óriási tömege megrohanta, botokkal, kövekkel izzé-porrá zúzta, sőt fogaival is szaggatta. (...) A főtér közepén igen csinos szökőkút állott, melyből egész napon át kitűnő bor folyt. A temérdek nép egész nap zarándokolt e csodaforráshoz. Bögrékkel, fazekakkal, kalapokkal merítettek jeles italból, sőt némelyik csak a száját tartotta oda a borsugarhoz. (...) Soha életemben ily nagy ünnepélyt nem láttam.*” – emlékezik vissza a követ.

Tragikus sorsú királyunk, II. Lajos (†1526) ragyogó úrnapi oltárt emeltetett, és feleségével, Habsburg Máriával vett részt az ünnepélyes körmeneten. A vonulás során ereklyéket, keresztet, képeket vittek, amelyeket bíborbársonnyal rögzítettek a hordozó eszközökhöz. A díszes ereklyetartókat virágokkal ékesítették, valamint már ekkor is szokás volt a szentség elé rózsaszirmokat vagy más virágot hullatni. Érdekes, hogy a középkor elején Magyarországon még nem volt használatban monstrancia, így a szentséget kelyhekben vitték.

Balla János Sch. P.